

Arkeologiaa

Kongressin täysistunnon esitelmät sivusivat arkeologiaa vain ROBERT AUSTERLITZIN esitelmöidessä permiläisestä keskuksesta. Jaosten välisistä istunnoista toinen käsiteli permiläisten kansojen syntyä, ja sen esitelmissä käsiteltiin aihetta jo syvällisemmin arkeologiankin kannalta.

Jaostyöskentelyn alkaessa arkeologia ja fyysinen antropologia muodostivat jaoksen, jossa neljän päivän aikana pidettiin ohjelman mukaan 83 esitelmää. Kahdena viimeisenä päivänä jaos oli jakautunut kahtia siten, että esitelmät käsitelivät toisaalta Uralilla ja sen itäpuolella tavattavia kulttuureja ja toisaalta Uralin länsipuolisia kulttuureja. Kun esitelmien aihepiiriä ei mitenkään rajattu etukäteen, saatiin myös kuulla esitelmiä ajallisesti ja alueellisesti mitä moninaisimmista aiheista. Pidän tällaista menettelyä onnistuneena. Kongressin esitelmissä ei tullut julki yhtään todella mullistavaa esihistorian tutkimustulosta, mutta pieniä tiedettä edistäviä tosioita esiteltiin runsaasti.

Jaoksen esitelmöijät olivat Norjasta, Neuvostoliitosta, Suomesta ja Unkarista. Suomalaiset pitivät viisi esitelmää: MATTI HUURRE Pohjois-Fennoskandian itäiset suhteet pronssiajalla; UNTO SALO Die urbaltischen Lehnwörter der ostseefinnischen Sprachen aus dem archäologischen Gesichtspunkt; PAULI KAJANOJA Somatology of Four Finno-Ugric Peoples and the Turkic Bashkirs; PIIRKKO-LIISA LEHTOSALO-HILANDER Etelää, länttä ja itää Suomen

Katsauksia

nuoremman rautakauden aineistossa ja JARNE VILKUNA Esihistoriallisia suomalais-ugrilaisia meloja.

Suomalais-ugrilaisen arkeologian ongelmana on aina ollut alan määrittely. Kun suomalais-ugrilaisuus pohjaa henkiseen kulttuuriin eli historiallisella ajalla tunnettuihin kieliin ja näitä kieliä puhuviin kansoihin, niin arkeologia perustuu taas esihistorialliseen aineelliseen kulttuuriin eli löydettyihin esineisiin. Miten yhdistää historiallisella ajalla tunnettu kulttuuri esihistorialliseen kulttuuriin? Asiaa keskusteltiin jälleen, mutta pitävää vastausta ei tietenkään löydetty.

Suomalais-ugrilainen kansatiede on joutunut ratkomaan hieman samanlaisia ongelmia selvitellessään kansan, kielen ja kulttuurin yhtenevyyttä. Kansatiede pohjaa kuitenkin lähes aina — operoi se siten henkisen tai aineellisen kulttuurin parissa — kulttuurin ilmiöihin, joiden nimi tiedetään. Näin kansatieteelle tarjoutuu sanojen kautta usein yhteys suomalais-ugrilaiseen kielitieteeseen. Tätä yhteyttä arkeologialla ei yhtä selvästi ole, mutta silti joissakin jaoksen esitelmissä oli pyritty selvittämään mennyttä aikaa myös sanojen avulla.

Jotta arkeologi pääsee käsiksi kulttuuriin, joita hän voisi sanoa suomalais-ugrilaisiksi, hänen on perädyttävä nykyajasta historiallisten lähteiden avulla mahdollisimman kauas menneisyyteen, ja lähteiden ehtyessä on silloinen tilanne yhdistettävä aineellisen kulttuurin ilmiöihin, joita sitten lähdetään seuraamaan. Materiaalisen kulttuurin seuraaminen on käytettävissä olevan aineiston ja kulttuurin dynaamisuuden vuoksi usein työlästä, ja niinpä jonkin tietyn yhtenäisen historiallisen suomalais-ugrilaisen kulttuurin seuraaminen onnistuu varmasti vain rautakaudelle asti. Selvää on, että useat tunnetut vanhemmatkin kulttuurit ovat suomalais-ugrilaisia, mutta niiden suhde nuorempiin ei ole niin pulmaton.

Suomalais-ugrilainen kielitiede on hahmotellut sukupuita ja ajoittanut eri kielten haarautumisajankohtia. Viime aikoina näitä malleja on yhä paranneltu lähin-

nä ikäyksiä aikaistamalla, jotta ne sopisivat arkeologien hahmottamiin kulttuuriin, mutta vieläkin ne eivät täysin sovi toisiinsa. Sitä paitsi jotkut kielentutkijat ovat alkaneet kaataa sukupuumallia, toiset taas ovat tehneet siitä pönsä.

Etukäteen oli odotettu, kuinka ulkomaiset kollegat kommentoivat Suomessa julkaistuja Tvärminnen monitieteisen seminaarin tuloksia, mutta virallisissa esitelmissä kommentteja ei esitetty. Yksi syy lienee teoksen julkaiseminen suomeksi ja vain lyhyin englanninkielisin referaatein varustettuna. Arkeologisen jaoksen esitelmät luettiin lähes aikataulussa pysyen, mutta kommentteihin ja keskusteluun ei liennyt paljoakaan aikaa, ja niin palautte jäi muutoinkin vähäiseksi.

Suomalaisille arkeologeille kongressin suurin ongelma oli kielellinen. Valtaosa jaoksen esitelmistä pidettiin venäjäksi, jota yksikään suomalaisista arkeologeista ei kunnolla hallinnut. Virallista tulkintaa ei ollut, mutta onneksi eräät neuvostoliittolaiset kollegat auttoivat. Sama pulma oli niillä neuvostoliittolaisilla, jotka kuuntelivat suomenkielisiä esitelmää. Ongelmaa oli pyritty ratkaisemaan julkaisemalla esitelmien referaatit, mutta julkaisusta puuttui muutamia esitelmää, ja vaikka referaatin piti olla muulla kielellä kuin esitelmä pidettiin, oli muutamasta venäjänkielisestä esitelmästä käytettävissä vain venäjänkielinen referaatti. Toisaalta esitelmän aihe piti tietää yli kaksi vuotta ennen kongressia ja referaattia pyydettiin pian tämän jälkeen. Niinpä referaatit olivat usein varsin ylimalkaisia. Tulevaisuudessa olisi syytä vakavasti harkita simultaanitulkinnan ulottamista myös jaosten työskentelyyn. Syktyvkarin muutoin upean kongressin kielellistä kuulua ei luo umpeen sekään saatu tieto, ettei pidettyjä esitelmää tulla julkaisemaan.

Toinen korjattavissa oleva ongelma aiheutuu erityisesti Neuvostoliiton alueella esiintyvien esihistoriallisten kulttuurien runsaudesta. Kun kulttuureja on paljon ja tilanne muuttuu jatkuvasti, eivät neuvostoliittolaisetkaan arkeologit pysty omien sanojensa mukaan hallitsemaan koko

kenttää. Miten sitten ulkomaalainen? Neuvostoliitosta puuttuu moderni muulla kuin venäjän kielellä kirjoitettu kokomaan kattava esihistoriallista aikaa esittelevä yleisteos. Paikallisiakaan yleisesityksiä ei juuri ole.

Kaiken kaikkiaan arkeologian jaoksen anti oli monipuolinen, ja varsinkin virallisen ohjelman ulkopuolella käydyt keskustelut ja solmitut kontaktit olivat hedelmällisiä. Nykyaikainen arkeologi työskentelee tiiviissä yhteistyössä luonnontieteilijöiden kanssa. Fennougristikongressi osoittaa kuitenkin, että yhä myös lingvisteillä, etnologeilla ja antropologeilla on arkeologille antinsa annettavana — ja pyytävätpä vielä vastalahjaakin.

JANNE VILKUNA

